№ 128 Յուլիսի 14 (26) 1881 Յուլիսի 14 (26) № 128

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում դրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Մշակ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ"

ԼՐԱԳՐԻՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ԳՐՎԵԼ

ԿԷՍ ՏԱՐՈՎ

Այսինքն յուլիսի 1-ից ներկայ 1881 թւի, մինչև յունվարի 1-ը 1882 թւի։

Բաժանորդութեան գինը 6 ռուբլ է։ Գրվելու համար պէտք է ուղղակի դիմել խմբագրութեանը հետևեալ հասցէով. Тифлисъ, редакція „Мшакъ"

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքական մտածմունքներ։—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Հայոց բարեգործական ընկերութիւն Կովկասում։ Նամակ Գօրուց։ Նամակ Խմբագրին։ Ներքին լուրեր։ — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Թիւրքիա։ Գերմանիա։ Ֆրանսիա։ Նամակ Թիւրքիայից։ Նամակ Պարսկաստանից։ - ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ։ — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՏԱԾՄՈՒՆՔՆԵՐ

—

Ընտրողական շարժումը Գերմանիայում աւելի և աւելի մեծ ընդարձակութիւն է ստանում։ Կարելի է ասել որ ամբողջ Եւրոպայի հայեացքները այժմ ուղղված են Գերմանիայում պատրաստվող անցքերի վրա։ Ամենք անհամբերութեամբ են սպասում թէ ինչ հետևանքներ կունենան գերմանական պարլամենտի համար առաջիկայ ընտրութիւնները։ Այդ ընտրութիւններից է կախված իշխան Բիսմարկի բռնաւոր քաղաքականութեան պահպանվելը թէ չը պահպանվելը, կախված է նոյն իսկ Բիսմարկի գոյութիւնը։

Իւրաքանչիւր կուսակցութիւնը յայտնել է շրջաբերականներով իր քաղաքական համոզմունքը։ Բիսմարկի կողմն է առժամանակ միմիայն հին պահպանողական կուսակցութիւնը։ Իսկ Նրա առաջվայ դաշնակիցները, ազատականները, պարզ յայտնում են իրանց շրջաբերականներում որ միշտ ընդդէմ կը լինեն պետական կանցլէրի քաղաքականութեանը, որովհետև նա ձգտում է դիկտատորութեան և Գերմանիայի մէջ բոլոր ազատութիւնների ոչնչացնելուն։ Ուրիշ կողմից պահպանողականները մեղադրում են ազատականներին որ սրանք արգելում են կառավարութեանը հոգ տանել բանւորների նիւթական դրութեան մասին։ Այդ տեսակ մեղադրանքներով Բիսմարկ կամենում է ժողովրդականութիւն ստանալ ամբոխի մէջ։

Մի և նոյն ժամանակ քանի մօտենում են ընտրութիւնները այնքան սոցիալ-դէմոկրատները աւելի հալածվում են կառավարութիւնից։ անթիւ սոցիալ - դէմոկրատներ աքսորվում են, բանտարկվում են, քաղաքները պաշարման դրութեան մէջ են յայտնվում, լրագրները արգելվում են։ Բայց երբ մի քաղաքում մի լրագիր արգելվում է, սոցիալ-դէմոկրատները տեղափոխում են իրանց մամուլը բոլոր գրաշարներով մի այլ քաղաք և այնտեղ շարունակում են իրանց հրատարակութիւնը, անդադար և անխնայ յարձակվելով կառավարութեան դէմ։

Բիսմարկի վերջին ժամանակների դաշնակիցները՝ կղերականներն էին։ Բայց սրանք էլ այժմ հասկացան թէ կարողանան Բիսմարկին ձեռք մեկնել մանաւանդ Լեոն XIII պապի վերջին էնցիկլիկայից յետոյ, որի մէջ պապը մի հրեշաւոր անտակտութիւն, մի աննկարելի անզգուշութիւն արաւ։ Յայտնի է որ Գերմանիայի ազգաբնակութեան մեծ մասը, նոյն իսկ թագաւորական ցեղը և ինքն Բիսմարկը բողոքական կրօնին են պատկանում, իսկ պապը իր այդ էնցիկլիկայի մէջ յայտնում է որ մարդկութեան ամենամեծ թշնամին բ ո ղ ո ք ա կ ա ն ո ւ թ ի ւ ն ն է, որ այդ կրօնը մայր է յեղափոխութեան, սոցիալիզմի, կոմունիզմի, նիհիլիզմի և ամեն տեսակ փնասակար հասարակական վարդապետութիւնների, որոնք տիրում են ժամանակակից մարդկութեան մէջ։ Պարզ է որ պապի այդ տեսակ անզգուշութենից յետոյ գերմանական կաթոլիկ կղերական կուսակցութիւնը անկարող կը լինի ձեռք մեկնել Բիսմարկին։ Բնական է, ի հարկէ, Հռոմի պապի, կաթոլիկութեան գլխի ատելութիւնը դէպի ամենաազատ քրիստոնէական կրօնը, դէպի բողոքականութիւնը, բնական է որ նա բողոքականութիւնը համարէր եկեղեցու վերաբերութեամբ վերանորոգիչ, յեղափոխական շարժում,—բայց համարել բողոքականութիւնը սոցիալիզմի և այլ փնասակար քաղաքական վարդապետութիւնների մայր՝ դա ամենամեծ անարդարութիւն է։ Իսկ գերմանական պարլամենտի ընտրութիւններից առաջ արտասանել այդ տեսակ խօսք և բողոքականութիւնը պատասխանատու դարձնել մարդկութեան ամեն տեսակ ցաւերի և չարիքների,—դա քաղաքական ամենամեծ անհեռատեսութիւն է։

Դեռ դա պատմութեան մէջ չը վճռված հարց է՝ ո՞ր պետութիւնները աւելի ենթարկում են արիւնահեղ յեղափոխութիւններին, ծայրայեղ վարդապետութիւններին, ինչպէս կոմունիզմ և սոցիալիզմ,—այն պետութիւնները որտեղ տիրում է բողոքականութիւնը, թէ խիստ, միապետական, աստուածապաշտ կրօնները կաթոլիկութեան նման։

Գերմանիան ներկայացնում է այժմ մի չեղած երևոյթ. կուսակցական կռիւների, քաղաքական ասպարէզի մէջ սկսում են մտնել և մասնակցել ընտրողական շարժման և զիտութեան մարդիկ։ Երևելի գերմանացի Հարտման հրատարակել է նորերում մի շարք յօդուածների պարլամենտարիզմի և սահմանադրութեան մասին, խստութեամբ քննադատելով և պահպանողական և ազատամիտ կուսակցութիւնը։ Հարտման խորհուրդ է տալիս գերմանիային ստանալ անգլիական խնդիրների վերաբերութեամբ հետևել պահպանողական ուղղութեանը, բայց քաղաքական հարցերի վերաբերութեամբ ընդունել անկեղծ ազատամիտ ռէֆորմների ընթացքը և այդ բանի մէջ օրինակ առնել Շվէյցարիայից և Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգներից։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

—

Այսպիսի մի ընկերութիւն կազմելու գաղափարը յղացաւ անցեալ 1880 թւին հայ հասարակութեան մէջ Թիֆլիսում, նա հետզհետէ արծարծվեցաւ և վերջապէս հասարակութիւնը գումարվելով հրապարակէս հաստատեց ընկերութեան կազմած կանոնադրութեան նախագիծը։

Հասարակութիւնը ընտրեց հաւատարմատար անձինք նախագիծը պատշաճաւոր իշխանութեան վաւերացմանը ենթարկելու։ Եւ ահա, յուլիս ամսիս 6-ին, Կովկասեան փոխարքայի պաշտօնակատար գեներալ-ադիւտանտ իշխան Մելիքով բարեհաճեց հաստատել „Հայոց բարեգործական ընկերութեան" կանոնադրութիւնը։

Կանոնադրութիւնը բաղկացած է 50 յօդուածից, որոնցից առաջինը արտայայտում է ընկերութեան նպատակը և երկրորդը այն եղանակները, այն միջոցները, որոնցով ընկերութիւնը հասնում է իր նպատակին։ Աւելորդ չենք համարում այժմ առաջ բերել այդ երկու հիմնական յօդուածները։

1. Ընկերութեան նպատակն է նպաստել լուսաւորութեան տարածմանը հայերի մէջ Կովկասում և Անդրկովկասում և օգնել նոցա նիւթականապէս։

2. Այս նպատակին հասնելու համար ընկերութիւնը, ըստ իր ոյժերի զարգացման՝ ա. պահպանում է արդէն գոյութիւն ունեցող հայոց ուսումնարանները և նիւթականապէս նպաստում է նորերի հիմնելուն. բ. օժանդակում է ժողովրդի մէջ արհեստների տարածմանը. գ. օգնում է ուսանողներին իրանց ուսման ասպարիզի մէջ. դ. լոյս է ընծայում գրքեր և պարբերական հրատարակութիւններ ժողովրդի ընթերցանութեան համար, նոյնպէս և այլ գրականական երկասիրութիւններ. ե. հիմնարկում է տպարաններ, վիմագրատներ և ընթերցարաններ. զ. հիմնարկում է հիւանդանոցներ և այլ բարեգործական հաստատութիւններ. է. օգնում է տառապեալներին ժողովրդի թշուառութիւնների ժամանակ, որպիսիք են՝ սով, տարափոխիկ ախտ, հրդեհ, և այլն. այսպիսի դէպքերում, ըստ պահանջման հարկի, կազմում է առողջապահական մասնախմբեր, կամ ուղարկում է իր կողմից հաւատարմատարներ. ը. իրաւունք ունի կարևոր դէպքերում նպաստել և այլ ազգօգուտ ընկերութիւններին։

Ծանօթութիւն. Վերոյիշեալ այն կէտերի վերաբերմամբ, որոնց մասին օրէնքով պահանջվում է կանխապէս ունենալ պատշաճաւոր իշխանութեան թոյլտուութիւնը, ընկերութիւնը սկսում է իրագործել իր ձեռնարկութիւնները այդ թոյլտուութիւնը ստանալուց յետոյ։

Մենք կաշխատենք հրատարակել մամուլի միջոցով կանոնադրութիւնը ամբողջապէս և տեսնել բոլոր անհրաժեշտ նախապատրաստութիւնները սեպտեմբերին առաջին ընդհանուր ժողովը կոչելու համար, որ կընտրի ընկերութեան պաշտօնատար անձանց և որից սկիզբ կառնի ընկերութեան գործունէութիւնը։

Բ. Նաւասարդեան

ՆԱՄԱԿ ԳՕՐՈՒՑ

—

Յուլիսի 10-ին

Թանգութիւնը առաջ շատ խորթ էր երևում ժողովրդի աչքին, այնպէս որ եթէ այստեղ ալիւրի պուդը ծախվէր 60 կոպէկով, չէին առնի և այնքան կը մանգային մինչև որ գոնէ տասը կոպէկով պակաս առնէին, իսկ այժմ թանգութիւնը այնպիսի սովորական բան է դարձել, որ ինչ որ գնահատեն, իսկոյն կը տան և կառնեն, Ահա այս բանն է առիթ տալիս ծախողներին աւելի թանգ ծախելու։ Այստեղ ալիւրի պուդը ծախվում է 1 ր. 50 կ., մսի ֆունտը 10 կ., պանրի ֆունտը 20 կ., իւղի ֆունտը 50 կ., և այլն։ Անցեալ տարի թէպէտ մորեխը մի քանի տեղերում երևեցաւ ու ոչնչացրեց արտերը, բայց էլի լաւ հունձ կար, իսկ այս տարի ոչ մորեխ կայ և ոչ խաղողի հիւանդութիւն։ Այս տարի ամեն բանի առատութիւն կայ և մեծ էժանութեան յոյս ունենք։

Այստեղի քաղաքային դուման իր պարտականութիւնը ճշտիւ չէ կատարում։ Փողոցները շատ կեղտոտ են և մաքրելու ու ջրելու վրա ուշադրութիւն չէ դարձնում։ Փողոցները լի են աղբով ու թոզով և քամիի ժամանակ անցուդարձ անողների աչքերը լցվում են թոզով, այնպէս որ շատերը չեն կարողանում տանից դուրս գալ երբ քամի է լինում։ Այստեղ համարեա ամեն օր քամի է լինում։ Այստեղի փողոցների ջրելը մեծ բան չէ, մանաւանդ մեծ փողոցի, որտեղ անցնողներն ու զբօսնողները շատ են լինում, և որի աջ և ձախ կողմերում ջրանցքներ են անցնում։ Հարկաւոր է միայն վերցնել թի և ջուր ցանել փողոցի վրա։

Գիշերները փողոցները լուսաւորված են աղօտ լուսով և սրա վրա էլ ուշադրութիւն դարձնող չը կայ։ Միայն այս երկու օր է լաւ են լուսաւորված, որովհետև կապալով վերցնողի ժամանակը լրանում է և վերջին անգամ լաւ լուսաւորութիւն ցոյց տալով, խաբում է գօրեցիներին և կրկին մի և նոյն կապալառուին է մնում։ Այս բանը կրկնվում է ամեն տարի։ Կապալառուն առաջ լաւ է լուսաւորում փողոցները, յետոյ վատ, և վերջը լրանալու ժամանակը լաւ։ Այսպիսի հնարքով կապալառուները շահվում էին, իսկ գօրեցիները կուրանում։

Անցեալ և այս տարվայ մեծ ջրերը մեծ վնաս տուեցին Գօրուն, տներ քանդեցին և այգիներ ոչնչացրին։ Անցեալ տարվայ ջուրը քանդեց Քուր գետի վրա շինած փայտէ մեծ կամուրջը, իսկ այս տարի—փոքրը և այժմ ջրի վրա մնացին գալիս լաստափայտով (паромъ)։ Գօրու համար կամուրջը անհրաժեշտ է, որովհետև երկաթուղու կայարանը գտնվում է Քուր գետի աջ կողմը, իսկ քաղաքը—ձախ կողմը, և ճանապարհորդները մեծ դժուարութիւն են կրում լաստափայտով անցնելու ժամանակ։ Վաղուց է մտադրութիւն կայ երկաթէ կամուրջ շինելու, բայց այդ լոկ խօսք էր և ոչ թէ գործ։ Գօրեցիք այնպիսի մարդիկ չեն, որ ինչ որ ասեն կատարեն։ Սրանք խօսքով ամեն բան կը շինեն, իսկ գործով ամեն բան կը քանդեն։ Առհասարակ սրանք անում են այն, ինչ որ վնասակար է։

Գօրեցի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թ/ֆլիս, 11 յուլիսի

Ամենայն տարի սովորութիւն ունենալով մեր ազգայիններից շատերը իրանց որդոց անուա-